

Carsten Sestoft

Introduktion til Bourdieus litteraturanalyse

*Il faut beaucoup d'artifice pour
produire une parcelle de vérité.*

Robert Antelme: L'Espèce humaine

Som et supplement til min generelle introduktion til sociologen Pierre Bourdieu i *K&K* 75 vil jeg her introducere til hans analyse af »kulturelle værker«, som han sommetider kalder det. »Kulturelle værker« skal forstås i en meget bred betydning, som omfatter hele spektret fra jura og religion over filosofi og videnskab til de forskellige kunstarter. Da Bourdieu imidlertid overvejende har udarbejdet sin metode i forbindelse med analyser af litteratur og til dels maleri, vil jeg også indskrænke mig til litteraturen.¹ Det interessante ved Bourdieu for litterater består dels i, at han muliggør en såvel epistemologisk som historisk refleksion over litteraturvidenskabelig metode og målsætning, dels i at han tilbyder nogle elementer til en litteraturanalyse, der forsøger at forene eksterne og interne tilgange ved med begrebet om felt som mediering at analysere forbindelser mellem forfatternes sociale egenskaber og deres værker, mellem socialt formede tænkemåder og litterære valg. I det følgende vil jeg redegøre for disse to aspekter, idet jeg begynder med et forsøg på at indsætte Bourdieus metode i dens intellektuelle sammenhæng.

Genealogi og handlingsteori

Eftersom Bourdieu går noget på tværs af de sædvanlige litteraturvidenskabelige teorklassifikationer, kan det være værd at starte med hans intellektuelle genealogi. Hans position er dannet i forhold til tre intellektuelle traditioner. For det første ligger han i forlængelse af en fransk tradition for filosofisk funderede humanvidenskabsfolk (etnologer, antropologer og sociologer), som startede med Émile Durkheim og fortsatte med dennes elev Marcel Mauss og senere Lévi-Strauss; Bourdieu genoptager det sociologiske aspekt af denne tradition, som Mauss delvist og Lévi-Strauss helt havde forladt. De havde alle

den fornemste filosofiuddannelse i Frankrig, l'agrégation de philosophie, flere af dem fra École Normale Supérieure, hvilket gav dem en slags startkapital i form af intellektuel legitimitet; man kan opfatte dem som filosoffer, der overfører filosofiske problemstillinger til en empirisk forskningspraksis, til forskel fra de rent empiriske sociologer i efterkrigstidens Frankrig (Stoetzel, Friedmann). Max Weber og Marx er andre sociologiske inspirationskilder, som Bourdieu forsøger at videreføre ved at revidere dem; det samme gør han i øvrigt også med Durkheim og Lévi-Strauss.

Den anden tradition er den franske videnskabshistoriske og -teoretiske tradition, som den dyrkedes af Gaston Bachelard, Georges Canguilhem m.fl., der havde en relativt marginal eksistens inden for det filosofiske felt i det tyvende århundredes Frankrig. I en artikel om Canguilhem skriver Foucault, at man i den franske filosofi i det tyvende århundrede kan finde en fundamental skillelinie, som »adskiller en filosofi om erfaringen, meningen og subjektet fra en filosofi om viden, rationalitet og begreber«² med Sartre og Merleau-Ponty som repræsentanter for førstnævnte filosofi og Cavallès, Bachelard, Canguilhem og Koyré for sidstnævnte, som Bourdieu – og Foucault – tydeligvis er inspireret af. Ifølge Foucault er det fælles for denne filosofi om viden, rationalitet og begreber en rationel undersøgelse af rationalitetens historicitet, altså en fornuftskritik, men på fornuftens grundlag, som han, *mutatis mutandis*, sammenligner med Frankfurterskolens. Man kan i denne historisering af fornuften finde en parallel til den filosofiske humanvidenskab, som også interesserer sig for problemet med tænkningens kategorier og begreber, specielt spørgsmålet om deres samfundsmæssige og historiske variation. Et fællestræk for de to traditioner er således interessen for diskontinuiteten i tænkningens (den videnskabelige eller »antropologiske«) historie. En anden vigtig videnskabsteoretisk inspirationskilde for Bourdieu er neokantianeren Ernst Cassirer.

Den tredje tradition, som Bourdieu er dannet af (eller uddannet i), er den øvrige filosofiske, som han betragter som en overleveret samling konceptuelt værktøj, der kan bruges til at løse praktiske problemer. Wittgenstein er ham af den grund særligt kær, men man ser også hans praktiske omgang med filosofien deri, at han har brugt Heideggers tidsanalyser,³ skønt Heidegger naturligvis mere hører til på menings- og erfaringsiden af Foucaults skel. Bourdieu udtrykker imidlertid en generel afstandtagen til den cartesianske traditions intellektualisme og dens begrebsdualismer som subjekt og objekt, indre og ydre, materiel og åndelig, individuel og social.⁴ På det intellektuelle felt var han således i opposition til Sartres subjektfilosofiske eksistentialisme og til Lévi-Strauss' og Althussers objektivistiske strukturalismer, som alle tre kunne siges at fortsætte den cartesianske tradition.

Det særegne ved Bourdieus forvaltning af denne trefoldige arv ligger for mig at se i det sidste punkt, hans afstandtagen til den cartesianske arvs dominans på det filosofiske felt. Man ser det i forsøget på at syntetisere dens modsætninger, specielt subjekt/objekt-skellet og individ/samfund-skellet, som hans teori om praksis som praksis udtrykker.⁵ Grundlaget for denne teori er hans opfattelse af, at den sociale virkelighed har dobbelt eksistens: på den ene side har den materiel eksistens, idet den er objektivt og statistisk beskrivelig som distribution af differentielle egenskaber; på den anden side har den også symbolsk eksistens, idet den eksisterer som kollektive forestillinger om den sociale virkelighed i agenterne, d.v.s. som handlingsorienterede repræsentationer af værdien og arten af den sociale virkelighed. Disse repræsentationer kan analyseres gennem de kategorier for tænkning, som anvendes af agenterne. Efter som repræsentationerne er formet af den sociale virkelighed via socialiseringen, kan man hverken analysere agenternes sociale praksis som det rene produkt af objektive strukturer eller som det rene produkt af subjektiv vilje. Bourdieus habitus-begreb er her beregnet til at mediere mellem de objektive strukturer og de kollektive forestillinger, idet habitus er internaliseringen eller inkorporeringen af de objektive strukturer i form af generative klassifikations- og tænkekategorier, der tillader praktisk handling uden fuldstændig determination eller fuldstændig bevidsthed.

For at forstå denne praktiske handlen må man bryde med den cartesianske traditions intellektualisme; Bourdieus teori om praksis som praksis har derfor to momenter. På den ene side må man rekonstruere den tvang, som de objektive strukturer udøver på handlingsmulighederne, d.v.s. den logik som handlingen følger. Men for ikke at blive stående i en sådan modelkonstruktion, der lader formode, at den sociale praksis udelukkende er bestemt af de objektive strukturer, således at den kan anses for afledt af den logiske model (som hvis man hævder, at sprogbrugen afledes af sprogsystemet), må analytikeren på den anden side distancere sig fra den distance, der tillader ham at foretage rekonstruktionen. Kun derved kan man forstå, at den sociale handlen ikke er funderet i den logiske model, men i en praktisk sans, der til stadighed skaber og omformer den sociale verden inden for de bevægelige grænser, som de objektive strukturer og habitusens internaliserede strukturer sætter. Muligheden for ændring kommer her af ikke-identiteten mellem de internaliserede og de objektive strukturer. Habitusen er ganske vist selv formet af de objektive strukturer, men dels har den en stor inertie – agenten applicerer tænkemåder, der er dannet af tidligere strukturer, på ændrede strukturelle forhold – dels fungerer den kun i sammenhæng med praktiske situationer, hvorfor den strukturerer på måder, der hverken er fuldstændigt logisk sammenhængende eller helt arbitrære. Praksis-analysens andet moment består således ikke alene i en

rekonstruktion af den praktiske logik i agenternes aktivitet og i deres forestilling om denne aktivitet, men også i en distancering fra den distancerede betragterholdning, som det første moment er funderet i. Dermed fordrer Bourdieu ikke alene en refleksion over betragterens samfundsmæssige position (som sociolog eksempelvis), men også en refleksion over selve den teoretiske, fortolkende betragtningsmådes afstand til praksis.

Refleksion over litteraturvidenskaben

Ud over den generelle interesse, som denne handlingsteori har som en af grundstenene i Bourdieus teoribygning, kan man anvende den til en refleksion over litteraturvidenskaben. Betragtet ud fra denne handlingsteori synes litteraturvidenskaben at repræsentere en bizar blanding af praksis og teori, idet den ophøjer polemiske begreber, der tilhører praksis-logikken (realisme, barok, modernisme, roman, poesi, showing versus telling, etc.), til teoretiske kategorier, der kan anvendes i en teoretisk, fortolkende betragtningsmåde. På den ene side intervenserer litteraturvidenskaben i sit objekt ved at tilskrive det mere eller mindre værdi og ved at tage parti i litterære stridigheder; på den anden side foregiver den også at betragte det med universitær distance. Denne blanding af fetichering og akademisk velanstændighed, af projektion og objekivering, af dannelse og videnskab, har med fagets forhistorie at gøre; betragtet historisk kunne det formentlig ikke være meget anderledes. Uden at hævde, at Bourdieu har løsninger på alt i denne sammenhæng, mener jeg, at man kan bruge nogle af hans begreber og analyser til en indledende refleksion over nogle af litteraturvidenskabens karakteristiske træk, idet jeg her vil tage udgangspunkt i den danske litteraturvidenskab (i bred betydning: de fag, der beskæftiger sig med litteraturanalytiske problemer) i nyere tid. En sådan refleksion må være funderet i en vis operativ distance, et brud med den umiddelbare erfaring af litteraturvidenskaben, som oplæring og deltagelse i dens aktiviteter giver. Et af de mest egnede instrumenter til at foretage et sådant brud er ifølge Bourdieu at analysere »problemernes, emnernes og de begrebslige instrumenters socialhistorie, d.v.s. historien om det arbejde, der førte til konstruktionen af de begrebslige konstruktionsinstrumenter«⁶, altså i korthed en begrebernes eller teoriernes socialhistorie, som det følgende kun er en skitse til.

Som også denne tekst eksemplificerer det, kommer den danske litteraturvidenskabs begreber og teorier næsten alle sammen fra diverse udenlandske traditioner; den hjemlige teoriproduktion er beskednen, men det gælder jo imidlertid også en mængde andre små og marginale lande: de dominerende teorinationer er paradoksalt nok dem, som kan være internationale ved at forblive

nationale, altså Frankrig, England, USA og Tyskland. Uden at forklejne Frankfurter-skolen, hermeneutikken eller Nykritikken kan man vel sige, at den mest markante import i nyere tid har været den store familie af semiologisk-semiotisk-strukturalistisk etc. teori fra Frankrig, fra Barthes og Greimas over Althusser til Lacan, Foucault og Derrida, alle mere eller mindre påvirket af Saussures strukturelle lingvistik og Lévi-Strauss' anvendelse af denne i etnologien. Denne 60er- og 70er-teori-avantgarde, som jeg her vil kalde den, var en vigtig del af, hvad man kunne kalde 70ernes videnskabelige revolution, idet den tilbød opdaterede versioner af marxistisk samfundsteori, af tekstanalyse, litteraturteori og psykoanalyse, som man forsøgte at syntetisere til en viden-skab om litteratur. Det sælsomme ved modreaktionen i begyndelsen af 80erne var, at man nu via USA reimporterede en stor del af den samme teori under navne som dekonstruktion, postmodernisme og poststrukturalisme. Retfærdig-vis må man tilføje, at denne modreaktion understøttedes af en del af de importeredes egne positionsskift, samt opdagelsen af mere eller mindre nye teoretikere som Baudrillard og Lyotard og, fra amerikansk sammenhæng, Yale-dekonstruktivisternes de Man som den formentlig mest betydningsfulde, foruden Derrida, der i mellemtiden var blevet en slags amerikaner og nu blev læst på en helt anden måde.

Det essentielle ved denne strid mellem 70erne og 80erne var ikke alene marxismen, som i 70erne havde en både videnskabelig og moralsk autoritet, men også spørgsmålet om litteraturvidenskabens videnskabelighed. Dette spørgsmål angik overvejende berettigelsen af at beskrive litteraturen i forhold til dens historiske sammenhæng. Hvor den videnskabelige position hævder, at litteraturen kun kan beskrives videnskabeligt i forhold til dens historiske produktionssammenhæng, hævder hvad man her generelt kunne kalde den hermeneutiske position, at litteraturen er irreduktibel til dens historiske sammenhæng, idet det drejer sig om at fortolke den, d.v.s. at reaktualisere dens trans-historiske essens.

Det er vigtigt her at forstå, at denne modsætning er vanskelig at formulere på en generaliserbar måde; når jeg siger »hermeneutisk«, mener jeg ikke f.eks. Gadammers hermeneutik, der blot er en mulig eksplicitering af denne; det drejer sig om i dette skift fra 70erne til 80erne at se et skift mellem to positioner, der definerer sig i modsætning til hinanden, og som genfindes med andre egenskaber på andre tidspunkter, f.eks. i forholdet mellem positivistisk biografisme (Scherer) og *Geistesgeschichte* (Dilthey) i slutningen af det nittende århundrede. Sandsynligvis kommer striden historisk set fra striden om retten til at definere den legitime omgang med den menneskelige aktivitets produkter (kulturen) mellem på den ene side human- og socialvidenskaberne og på den anden side filosofien og den litterære tradition; historieskrivningen indtager en

mellemposition i denne relation. 80ernes kritik af 70ernes videnskabelighed kan uden tvivl betegnes som nødvendig, eftersom mange af de videnskabelige teorier ikke var videre velfunderede; men kritikken var sjældent konstruktiv og førte ofte til en opgivelse af enhver form for systematisk og historisk tænkning (selv om den selv var funderet i en form for hegeliansk historicopfattelse), i de mest radikale tilfælde til en slags litterær mysticisme à la Blanchot, der finder sin dybeste begrundelse deri, at den ikke kan give nogen. Kritikken af videnskabeligheden blev ikke et bidrag til en forbedret videnskab, men til en anti-videnskabelighed, som af og til allierede sig med moralske imperativer. På sælsom vis går denne anti-videnskabelighed tilsyneladende lige godt med amerikansk *political correctness*, som med sin interesse for minoriteter anser sig selv for magtkritisk, og med en mere konservativ restaurering af Kunsten (versus kulturen), subjektfilosofien og humanismen, som man bl.a. finder i Frankrig siden midten af 80erne.

Det drejer sig her ikke om at tage parti i denne strid; begge betragtningmåder har deres historiske berettigelse og begrundelser. Det interessante ved dens nylige form er imidlertid, at den synes at have eksisteret som en fundamental ambivalens i den franske teoriavantgarde fra dens begyndelse. Ifølge Bourdieus analyse i *Homo academicus* var de »nye« discipliner, inspirerede af den strukturelle antropologi, i lighed med sociologien placeret i en dobbelt domineret position mellem den traditionelt dominerende humanistiske pol (specielt filosofi) og den naturvidenskabelige pols stigende dominans, d.v.s. som den laveste slags humaniora og den ringeste videnskab. For at vende denne dobbelte dominerethed til egen fordel forsøgte de derfor at »forene videnskabens fordele med filosofiens eller litteraturens prestige«,⁷ nemlig ved på paradoksalt vis at forene videnskabelig »modernisme« og litterær elegance. Denne anti-institutionelle krig antog forskellige former hos de forskellige implicerede: en historisk fornuftskritik rettet mod filosofien hos Foucault, en litterarisering af filosofien og en ansats til en videnskabeliggørelse af dette i grammatologien hos Derrida, en anvendelse af antropologi, lingvistik og psykoanalyse mod den traditionelle litteraturanalyse i Barthes' debat med Picard, etc. Man behøver ikke som Bourdieu at hævde, at den franske semiologi »ikke forsynder sig ved nogen overdreven logik og sammenhæng«,⁸ for at finde denne blanding tvetydig, eftersom eksempelvis Barthes aldrig selv lagde skjul på det: »Og hvis jeg i lang tid har villet indskrive mit arbejde i videnskabens felt – litterært, leksikologisk eller sociologisk – så må jeg også indrømme, at jeg kun har skrevet essays, en tvetydig genre i hvilken det litterære [l'écriture] strides med analysen«. ⁹ Man kan bemærke, at selv i denne sammenhæng – Barthes' tiltrædelsesforelæsning ved Collège de France, »l'épreuve dont il se faisait une montagne« ifølge Robbe-Grillet¹⁰ – hvor hans strategi i mødet med den legi-

time videnskab er mere defensiv end sædvanligt, forsøger han på karakteristisk tvetydig vis at profitere af denne dobbelthed af videnskab og subversion af videnskab, der er mere videnskabelig end videnskaben.

Det drejer sig som sagt ikke om at tage parti i denne strid mellem videnskab og hermeneutik, men om at afklare deres forskellighed hvad angår metode, intention og funktion, hvilket succesen for teori-avantgardens tvetydighed i høj grad forhindrer. En sådan afklarende refleksion kunne føre til en erkendelse af forskellen på kontekstualiserede og dekontekstualiserede analyser, forskellen på at analysere og at dyrke litterær værdi, forskellen på logisk sammenhængende rekonstruktion og litterær polemik, forskellen på tekstanalyse i en teoretisk sammenhæng og i en praktisk sammenhæng, hvor det drejer sig om intuitivt at begribe det litterære værks praktiske logik med henblik på at formidle den eller bruge den i livssammenhænge, samt forskellen på en intra-universitær, international funktion og en ekstra-universitær, national funktion for litteraturvidenskaben. Disse forskelle er selvsagt ikke absolutte, men eksistensen af mellemliggende fænomener ændrer ikke på, at der er afstand mellem de to poler (således som eksistensen af litteratursociologer ikke betyder, at litterater er sociologer og vice versa). Med sådanne overvejelser kunne megen klarhed vindes, men de burde naturligvis være funderet i en mere grundig og gennearbejdet analyse end overstående. Og dermed går jeg videre til Bourdieus udkast til en historisk analysemetode.

Bourdieu's værkvidenskab

Begreberne i Bourdieus litteraturanalyse er de samme, som han anvender i øvrigt, og de defineres i forhold til hinanden: »Begreber som habitus, felt og kapital kan kun defineres inden for det teoretiske system, som de konstituerer, ikke isoleret.«¹¹ Man kan derfor anlægge forskellige strategier både for anvendelsen af dem og for fremstillingen af dem. Man kan således anvende metoden til at konstruere og analysere forskellige objekter. Eksempelvis kan man rekonstruere et litterært felt eller tage udgangspunkt i et værk eller i en forfatter. Selv om man med disse objekt-valg indtager forskellige synspunkter på den litterære virkelighed, vil man til dels være nødt til at foretage de samme analyser. Det ligger i den relationelle tænkning, som Bourdieu propagerer: »Det, som findes i den sociale verden, er relationer og ikke interaktioner eller intersubjektive bånd mellem agenter, – objektive relationer, som eksisterer »uafhængigt af de individuelle bevidstheder og viljer«, som Marx sagde.«¹² At analysere et værk eller et forfatterskab eller et felt vil da sige ud fra forskellige udgangspunkter at rekonstruere de objektive relationer, inden for hvilke disse

objekter har deres betydning. Det vil også sige, at Bourdieus metode er beregnet til brug: mere end en teori er det en arbejdsmetode, hvis anvendelighed bør demonstreres ved analysens sammenhæng og forklaringskraft.¹³

Bourdieu anvender forskellige fremstillingsstrategier i sine talrige præsentationer af litteraturanalysemetoden.¹⁴ Snart fremhæver han det ene grundlæggende træk ved metoden, snart det andet, her dens positionering i forhold til andre analysemetoder, dér et af analysens afgørende resultater. Det er således ikke så let at finde ud af, hvordan man bedst fremstiller metoden. Det klareste er måske at tage udgangspunkt i Bourdieus positionering i forhold til intern (immanent) og ekstern analyse. Ifølge Bourdieus rekonstruktion af de overordnede muligheder inden for analysen af litteratur,¹⁵ d.v.s. i litteraturkritikkens historie, er modsætningen mellem den interne og den eksterne analyse (eller »intrinsic« og »extrinsic« tilgang) et af de fundamentale stridspunkter, som han forsøger at syntetisere ved både at fastholde en genetisk analyse og en intern analyse. Ved ekstern analyse forstår Bourdieu her overvejende den marxistiske teori om afspejling, f.eks. hos Lukács og Goldmann, som antager en direkte forbindelse mellem på den ene side forfatterens eller målgruppens socialklasse og på den anden side værkets egenskaber, medieret af den til klassen hørende verdensanskuelse.¹⁶ Den interne analyse findes i to former, dels som alverdens litteraturunderviseres doxa (eksplicit formuleret i Nykritikken), dels i strukturalismen, hvis mest stringente formulering Bourdieu finder hos Foucault og de russiske formalister. Foucaults analyse har ifølge Bourdieu den fordel, at den opfatter værkerne som interrelaterede, d.v.s. at de ikke eksisterer uden i deres relation til andre værker, men den forbliver intern, fordi han afviser at søge forklaringen på forandringerne i »feltet af strategiske muligheder« (epistemet)¹⁷ inden for en given genre af kulturproduktion andre steder end i dette felt selv. Medmindre man hævder en form for hegeliansk *Selbstbewegung* (som de russiske formalister med deres »ostranenie«-begreb), kan man derfor ikke gøre rede for ændringerne i dette felt.

Striden mellem de to poler i litteraturanalysen angår virkningsforholdet mellem værket og dets produktionssammenhæng, d.v.s. forfatteren og hele den historie eller socialhistorie, som denne indgår i. Hvor den interne analyse afviser dette virkningsforhold i en grad, så værket ofte kan og må anses for helt autonomt i forhold til den reelt eksisterende forfatter og dennes historie, hævder den eksterne analyse en direkte kausal påvirkning fra opståelsessammenhængen til værket, som derfor ikke er autonomt. Bourdieu forsøger at syntetisere denne modsætning ved at indføre begreberne om felt og mulighedsrum. Metoden indebærer desuden en redegørelse for produktionen af producenterne og produktionen af værkernes værdi.

Feltet er i denne sammenhæng det sociale mikrokosmos, hvori litteraturen produceres, og den litterære produktions udvikling kommer af interessekonflikterne mellem de implicerede forfattere. Mere præcist: feltet er den logiske, sammenhængende rekonstruktion af de definerende relationer mellem det sociale mikrokosmos' forfattere, der ofte er grupperet i *positioner* med fælles interesser, eksempelvis som den psykologiske roman over for den naturalistiske roman i 1880ernes Frankrig.¹⁸ Position er et af Bourdieus mest uklare begreber; den eneste definition synes at være, at relationerne mellem positionerne danner feltets struktur. Her skal man være opmærksom på den ofte ekstremt flydende karakter af Bourdieus tænkning, særligt når man forsøger at fremstille den teoretisk, d.v.s. uden for dens praktiske anvendelse. Når Bourdieu f.eks. rekonstruerer positionerne i det sociale rum som relationer mellem mængde og struktur af to kapitalformer (kulturel og økonomisk kapital),¹⁹ er der tale om en teoretisk konstruktion, der giver form til en amorf masse af egenskaber. Rekonstruktionen er altså for så vidt tilfældig (Bourdieu selekterer to egenskaber blandt en potentiel uendelighed), men ikke helt tilfældig, eftersom den kan gøre rede for en del observerbare fænomener. Man nærmer sig således ikke den sociale virkelighed uden teoretiske konstruktionsinstrumenter, og valget af konstruktionsinstrumenter afhænger af interessen i analysen. Hvis man f.eks. er interesseret i at undersøge, hvordan sociologers værker afhænger af deres filosofiske kapital, vil positionerne være nogle poler inden for et kontinuum af mængder af filosofisk kapital (f.eks. nul, lidt og megen filosofisk kapital, svarende til henholdsvis ingen, lav og høj filosofisk uddannelse). Tilsvarende vil definitionen af positionerne i et litterært felt afhænge af, hvilket niveau man analyserer; i forbindelse med forskellige sammenhænge kan positioner således være forlag, tidsskrifter, genrer, undergenrer, forfattergrupper, etc. Hvad der er væsentligst kan ikke afgøres a priori, men må fremgå af dialektikken mellem efterforskning af de konkrete sammenhænge og rekonstruktionen af disse²⁰.

Pointen ved felt-begrebet er altså, at dets sociale konflikter fungerer som drivkraft for den litterære udvikling, der således ikke er direkte afhængig af de samfundsmæssige interessekonflikter som i den eksterne analyse; litteraturen produceres i en relativt autonom sfære. Interessekonflikterne følger også en specifikt litterær logik: de angår ikke økonomisk kapital, men feltets specifikke kapital, nemlig anerkendelse (*reconnaissance*), idet det litterære felt historisk har erobret sin autonomi gennem en omvendning af den samfundsmæssige (kapitalistiske) økonomiske logik. Bourdieu placerer begyndelsen for en autonom pol i det litterære felt ved Baudelaire og Flaubert, men det litterære felts autonomi som socialt mikrokosmos går tilbage til det 17. århundrede;²¹ autonomien er således resultatet af en lang konstitutionsproces. Det er altså i

nyere tid et af det autonome litterære felts definerende træk, at det muliggør interesse for uinteressethed (i kantiansk forstand) og dermed etablerer en slags anti-økonomisk, socialt mikrokosmos, der definerer sig ved forkastelsen af den samfundsmæssigt dominerende økonomiske (kapitalistiske) logik.

Autonomen er imidlertid ikke fuldstændig, idet det litterære felt ifølge Bourdieu er defineret ved en overordnet relation mellem to poler, nemlig den autonome pol, hvor konkurrenterne udgør det primære marked, og den heteronome pol, hvor den økonomiske logik i form af salgssucces trænger ind. På dansk ville man tale om modsætningen mellem det smalle og det brede marked (fin- og massekultur er en mere problematisk formulering). Det bør i så fald præciseres, at der dermed menes en kiasmisk struktur, hvor den autonome («smalle») pol er defineret ved høj specifik kapital og lav økonomisk kapital og den heteronome («brede») pol ved lav specifik kapital og høj økonomisk kapital. Denne struktur er i Frankrig dannet i slutningen af det 19. århundrede, og den ændrer den struktur, som eksisterede på Flauberts tid, da positionerne stort set var givet ved genrer, særligt oppositionen mellem poesi (*l'art pour l'art*) og teater («borgerligt»); romanen gik lidt på tværs af denne opdeling, men var hovedsageligt situeret som enten socialrealisme eller kommerciel feuilleton-roman. Etableringen af autonomi/ heteronomi som den overordnede opdeling ses således i, at alle genrer fra slutningen af det nittende århundrede tenderer mod at blive opdelt i en autonom og en heteronom pol.²²

Det litterære felt og særligt den autonome pol er desuden struktureret af en anden overordnet relation, nemlig efter graden af anerkendelse (mængden af specifik kapital), som i reglen hænger sammen med positionens eller agentens anciennitet i feltet. De to ekstremer i denne relation er de nytilkomnes pol, som ofte vil have tendens til at udfordre de »gamle« og kanoniseredes dominerende pol, eksempelvis »Konfrontationslyrikkens« udfordring af Heticakredsens sensymbolisme i Danmark omkring 1960 eller surrealisternes forkastelse af Proust. Den paradigmatisk form af denne relation – Bourdieu henviser her til Max Weber – er relationen mellem ortodokse og kættere i det religiøse felt.

Stridighederne er som sagt ikke kun sociale, men udkæmpes med litterære midler, der ikke kan reduceres til disse sociale stridigheder, skønt de har rod i dem. Det er her, det andet medierende begreb, mulighedsrummet, kommer ind. Feltet tilbyder den nytilkomne et univers af valgmuligheder (*espace des possibles*): genrer, stilarter, æstetikker, -ismer, former, temaer, etc., som også indebærer tilsvarende umuligheder: prosadigtet eksisterede ikke som mulighed for Hugo, det frie vers ikke for Baudelaire. Da de etablerede positioner har positioneret sig ved valg af visse af disse muligheder, må de nytilkomne positionere sig ved andre valg.²³ Feltets udvikling kan således beskrives som en

distinktionslogik, idet valgene betragtet uden valorisering er reductible til differentielle forskelle; deraf også hangen til at tænke i generationer («generationen der snublede i starten«, »70er-generationen«, etc.). Valoriseringen af de differentielle forskelle er imidlertid af højeste vigtighed for de implicerede og dermed også en del af feltets virkelighed.

Det mest risikable og profitable projekt for den nytilkomne er at opfinde nye muligheder og dermed en ny position. En stor del af de forfattere, som litteraturhistorien befatter sig med, hører til denne kategori. Man risikerer imidlertid at afskære sig fra enhver forståelse af disse opfindersers genese, hvis man helt ser bort fra deres relation til de samtidigt eksisterende muligheder; jeg kan her henviser til Bourdieus Flaubert-analyse, som peger på, at Flauberts æstetiske program, kondenseret i formelen »bien écrire le médiocre«,²⁴ blev dannet i opposition til de tre eksisterende positioner på det daværende litterære felt, nemlig *l'art pour l'art*, *l'art social* og *l'art bourgeois*. Flauberts originalitet består således i hans konsekvente modarbejdelse af de eksisterende positioner. De nye muligheder, der dannes ved sådanne opfindelser, synes ofte at eksistere i latent form i det mulighedsrum, de går ud fra, idet de ofte (som i Flauberts tilfælde) består i kombinationer af muligheder, der før ansås for inkompatible og utænkelige. Af samme grund er disse innovative kombinationer også risikable, fordi de i første omgang bliver perciperet ud fra de klassifikationskategorier, som hørte til feltets tidligere distribution af muligheder, d.v.s. perciperet som enten meningsløse eller tilhørende en af de allerede eksisterende kategorier. Det er naturligvis heller ikke alle innovative kombinationer, der overhovedet bliver anerkendt, og andre bliver først anerkendt efter lang tid (eksempelvis Raymond Roussels mærkelige konstruktivism); men for så vidt som de bliver anerkendt, d.v.s. senere kommer til at indgå i mulighedsrummet, kan disse innovative kombinationer danne afsæt for nye innovative kombinationer. Det typiske forløb er, at en innovativ kombination først bliver anerkendt af forfatterens kolleger og konkurrenter og derefter mere bredt (af universitetsfolk, kritikere, forlagsfolk) indtil den endegyldige kanonisering (optagelse på kunstmuseer for billedkunstnere, udgivelse af samlede værker i prestigøse serier, anvendelse i skoleundervisning etc. for forfattere).

Produktionen af værkets *værdi* sker således også i feltet. Med mindre man går ind for en slags værdi-realisme, som antager, at litterær værdi eksisterer uafhængigt af, om der er nogen, der værdsætter den, må man acceptere, at litterær værdi er produktet af en social aktivitet. Bourdieu skriver imidlertid, at »transsubstantiationens mirakel«, der forvandler et stykke tekst til litteratur, ikke kan tilskrives de enkelte agenter, hverken forfatteren, kritikeren, forlæggeren eller læseren. Værkets værdi produceres i feltet, der forener alle disse

agenter i et »univers for sig, i hvilket kunstværkets værdi uden ophør produceres og reproduceres i en veritabel fortløbende skabelsesproces«. ²⁵

Produktionen af producenterne

For at gøre rede for værkernes produktion må man også gøre rede for produktionen af producenterne, feltets individuelle *agenter*. Ifølge Bourdieu er agentens habitus bestemmende for dennes valg af position i det litterære felt, uden at der dog er tale om en fuldstændig determination. Også habitus-begrebet fungerer derfor som en mediering mellem agentens samfundsmæssige determination og dennes effekt på værkerne, eftersom habitusen kun virker i mødet med en given tilstand af feltet; den sociale herkomst og uddannelsesniveaet er de vigtigste objektiverbare indikatorer for habitustypen. En borgerlig habitus medfører således ikke med nødvendighed, at agenten skriver borgerlig litteratur; dens effekt afhænger af feltets tilstand og agentens øvrige kapital (f.eks. kulturel og social kapital). I mødet med det litterære felts struktur af positioner og mulighedsfelt vil habitusen generere et ikke nødvendigvis bevidst valg blandt positionerne og blandt mulighederne. Sidstnævnte valg kalder Bourdieu for en *positionering* (*prise de position*) på feltet, f.eks. i form af et værk, der som et æstetisk valg er relateret til de andre værker ved forskel og lighed, afvisning og tilslutning; en positionering er således det enkelte, konkrete udtryk for det, der abstrakt kan rekonstrueres som en position. I forskellige historiske tilstande af det litterære felt vil den samme habitus oftest generere forskellige valg eller positioneringer. Tilsvarende ændres den relative værdi eller status af en konstant positionering, når feltet ændres: eksempelvis var det på ingen måde det samme at være surrealist før og efter anden verdenskrig i Frankrig. Feltets ændringer medfører ofte ændringer i agentens litterære *strategi*; et eksempel er vendingen mod det selvbiografiske hos den Ny Romans repræsentanter omkring 1980, d.v.s. på det tidspunkt hvor den Ny Roman helt havde mistet sin avantgarde-status.

Strategi skal forstås i overensstemmelse med Bourdieus handlingsteori som en form for praktisk sans for spillets udvikling, der ikke nødvendigvis indebærer nogen klar og bevidst stillingtagen til udviklingen, men måske snarere (set fra agentens synspunkt) en træthed over det, man længe har foretaget sig, en trang til forandring, som forstærkes af de vagt perciperede udviklinger omkring én. Agentens successive positioneringer i forhold til de successive tilstande af feltet kan rekonstrueres som agentens sociale *bane* (*trajectoire*) i feltet. Udtrykket er hentet fra fysikken, jf. en partikelbane i et kraftfelt, idet der dog ikke som i fysikken er tale om fuldstændig determination. Som en i første

omgang kronologisk differentiering af et værks stilmæssige stadier kan baneanalysen minde om, hvor besværlig og lang vejen ofte er til den selvstændige kunstneriske position, som kunstneren er kendt og anerkendt for (jf. f.eks. Beckett, Giacometti eller Mondrian), hvilket vidner om vanskeligheden ved frigørelsen fra det givne mulighedsrum (og ofte fuldstændigt dementerer den traditionelle forestilling om den »personlige stil«). I anden omgang kan baneanalysen, relateret til bevægelserne i det omgivende felt, dels føre til en forståelse af værkets anerkendelse, dels til en forståelse af, hvad (om noget) der er konstant i de forskelligartede udtryk, idet man f.eks. kan observere en konstant opposition mod en anden positions vekslende positioneringer.

Forholdet mellem habitus og positionering eller, med andre ord, forholdet mellem agenternes sociale egenskaber og deres æstetiske valg, kan belyses med et eksempel. Man kan sammenligne to vagt definerede grupper, som var fælles om at være i opposition til Sartres engagerede roman i 50ernes Frankrig. Den ene er de såkaldte »Husarer«, den anden den Ny Romans gruppe. Husarerne blev opkaldt efter Roger Nimiers roman *Le Hussard bleu* (1950) og grupperedes omkring tidsskriftet *La parisienne* (1953-). Udover Nimier ansås Jacques Laurent, Michel Déon, François Nourissier og Antoine Blondin for medlemmer af gruppen; de var alle født i Paris (mellem 1919 og 1927) og udgik fra familier, der var rigere på økonomisk kapital end på kulturel kapital, men de havde alle en lav universitetsgrad og havde gået på de mest højborgerlige gymnasier i Paris. To af dem er blevet medlemmer af *Académie française*, og de lever alle af at være journalister. Deres romaner kan beskrives med adjektiver som »frivol«, »elegant«, »charmerende«, »fornøjelig«, »let« og lignende egenskaber, der tydeligvis får deres mening i relation til den engagerede roman: Laurent beskyldte Sartre for at være »kedsommelig« og »tung«. De mest litterære af dem repræsenterer en eklektisk avantgarde *light*, som følgende beskrivelse af Maurice Nadeau lader formode: »Uden selv at tro videre på dem anvender Nimier alle de nymodens litterære teknikker, fra indre monolog til slangdialoger.«²⁶ At en sådan gruppe tydeligt borgerlige forfattere overhovedet fik den litterære anerkendelse, som en gruppe-betegnelse er, skyldes uden tvivl dens rolle som fornyere af den ældre borgerlige roman, hvis flagskib François Mauriac (Nobel-pris 1952) Sartre allerede i 1939 havde tilintetgjort, og det så eftertrykkeligt, at Mauriac først efter tredive år igen udgav en roman;²⁷ og denne fornyelse skete i en sammenhæng, hvor den umiddelbare efterkrigstids diskreditering af establishment p.g.a. samarbejdet med Vichy-regimet var aftagende i lighed med Sartres litterære dominans.

I forhold til denne socialt meget homogene gruppe er den Ny Romans repræsentanter langt mere spredt, hvad sociale egenskaber angår, fra herkomstklasse over uddannelse til alder. Deres litterære fællestræk synes hovedsage-

ligt at være oppositionen til den borgerlige roman og til Sartres engagerede roman; de fleste af dem griber tilbage til den autonome romans forhistorie (Proust, Woolf, Kafka, etc.), hvilket til dels også var en reevaluering af disse forfattere. At man overhovedet kan tale om en gruppe skyldes Robbe-Grilletts aktive promotionsarbejde og centreringen om forlaget Éditions de Minuit, foruden diverse kritikere og journalisters (f.eks. Barthes) promotionsarbejde. I midlertid synes de alle at have mindst ét atypisk træk, oftest i form af en brudt livshistorie: Butor er jernbanefunktionærens søn, der blev universitetsprofessor, Sarraute er født i Rusland, Simon i Tananarive, Robbe-Grillet udgik fra en ekstremt højreorienteret familie. Man kunne tilføje Beckett (irer) og Duras (født i Indokina), der begge har været opfattet som Ny Roman-forfattere. Ingen af dem er født i Paris, omend Sarraute og Butor er vokset op og de fleste af dem uddannet dér. Man kan altså ikke deducere deres positioneringer (som relateret til de andre kunne beskrives med adjektiver som »streng«, »eksperimenterende« og »formalistisk«) af deres sociale egenskaber, men forskellen til Husarerne forekommer alligevel instruktiv: ingen af dem har egenskaber, der kunne have gjort dem til Husarer. Man kan konstatere, at ingen af dem er blevet medlem af *Académie française*, og at ingen af dem er eller har været journalister. Og som deres stillingtagen i Algierkrigen demonstrerede, adskilte de to grupper sig også politisk, idet Husarerne var til højre og Ny Roman-forfatterne til venstre²⁸.

Man kan måske mene, at dette er et dårligt eksempel på forhold mellem habitus og positionering, men det kan i al fald belyse, hvorledes forskellige positioner er associeret med andre systematiske forskelle i henseende til karriere og politisk holdning. I et så lidt institutionaliseret felt som det litterære (til forskel fra et felt som det juridiske) kan man ikke altid observere en klar overensstemmelse mellem den sociale herkomst og valget af position: det er ofte først, når agenterne bestemmer sig, at de bliver bestemmelige. I andre tilfælde kan man rekonstruere habitus-dannelsen (som den sociale herkomst er en meget grov indikator for) og dermed valget af position ved minutiøse rekonstruktioner af biografiens afgørende punkter. Til gengæld kan man sandsynliggøre, at Sarrautes og Butors forskellige litterære valg er bestemt af deres henholdsvis borgerlige og professorale habitus (foruden kønsforskellen):²⁹ Sarrautes eksperimentelle udforskning af den borgerlige psykologis krogveje på et mikroskopisk plan adskiller sig tydeligt fra Butors formelt eksperimenterende forsøg på at indfange virkelighedernes totalitet som indre adskiller sig fra ydre, psykologi fra realitet, detalje fra totaliserende syntese. Skønt de altså først og fremmest forenes af deres formelle eksperimenteren, kan man til en vis grad sige, at Sarraute i øvrigt er beslægtet med den borgerlige, psykologiske roman og Butor med diverse former for realisme, bl.a. Sartres; derved vi-

derefører de så at sige den homologe relation mellem f.eks. Woolf og Joyce, som groft sagt er funderet i samme habitusforskel.

Analyse af klassifikationskategorier

En anden måde at foretage koblingen mellem habitus og positionering bygger på en af Bourdieus fundamentale hypoteser, som han mig bekendt ikke har gjort fyldestgørende rede for nogen steder, nemlig at der findes en »korrespondance mellem den sociale struktur og den mentale struktur, mellem den sociale verdens objektive inddelinger, særligt mellem dominerende og dominerede i de forskellige felter, og de principper for perception og inddeling [vision et division], som agenterne anvender på den sociale verden.«³⁰ Denne hypotese, som blev berørt i redegørelsen for praksisteorien ovenfor, går tilbage til Émile Durkheim og Marcel Mauss' lange artikel om »Quelques formes primitives de classification«,³¹ i hvilken de ud fra etnologiske studier hævder, at de første logiske kategorier var sociale kategorier, og at de første klassifikationer af ting var modelleret over klassifikationer af mennesker. Ifølge Loïc Wacquant udstrækker Bourdieu denne relation mellem sociale strukturer og begrebsstrukturer til også at gælde moderne samfund, idet han hævder, at begrebsstrukturerne reproduceres dels af skolesystemet, dels ved internaliseringen af de objektive eksistensbetingelser, d.v.s. som en slags kollektiv habitus. De fungerer derfor også som domineringsinstrumenter, idet den delvise overensstemmelse i agenternes begrebsstrukturer eller habituser sikrer bevarelsen af de sociale strukturer; men de er også genstand for strid, og ændrede begrebsstrukturer kan derfor under egnede betingelser føre til ændringer i de sociale strukturer, som i den franske og den russiske revolution. De enkelte felter, særligt de mest autonome, har imidlertid deres egne begrebsstrukturer, som ifølge hypotesen må være givet dels af feltets interne sociale struktur, dels af dets relation til andre felter, specielt magtfeltet. Begrebsstrukturerne er således historisk og socialt konstituerede, men de har en betydelig autonomi i forhold til deres produktionsbetingelser og kan overleve radikale ændringer i disse: jo større autonomi deres eksplicitering (for så vidt som en sådan findes) har, desto større er deres uafhængighed af historiske ændringer, som man ser det i filosofi og videnskab.

Begrebsstrukturer skal ikke her forstås som ekspliciterede, logiske systemer, men som de i praksis fungerende tanke- og klassifikationskategorier. Bourdieu bruger en mængde synonymer for dem: kognitive eller mentale strukturer, klassifikationsskemaer eller -former, perceptions- og vurderingsskemaer eller -kategorier, »principes de vision et de division«, etc. Man kan

betegne dem som principper for konstruktion af erfaringen af verden, der også fungerer som generative principper for valg eller positionering inden for vidt forskellige områder, således at man kan genfinde det samme vurderingsskema i et individs (eller en gruppe af individers) præferencer for musikstykker, malerier, litteratur, landskaber, vin, gulvtæpper og halstørklæder. Man kan derfor inddrage disse tilsyneladende sekundære valg i rekonstruktionen af den begrebsstruktur, som genererer en forfatters litterære valg, eksempelvis den generaliserede æsteticisme hos Oscar Wilde, der angår såvel tøj og vin som digtning. Disse begrebsstrukturer kan ofte rekonstrueres logisk som strukturerende modsætningspar (f.eks. kompleksitet som struktureret mangfoldighed, der modstilles dels enkelhed, dels kaos) der dog altid i praksis har en høj grad af indetermination og derfor har det med at glide sammen, hvis man tager dem for at være logiske størrelser.

Et eksempel på en litterær anvendelse af dette analyseprincip: man kan i en stor del af den poetiske produktion siden romantikken genkende det samme tankeskema, nemlig forsøget på gennem digtningen eller digtet at ophæve en splittelse, der formuleres på talrige måder: splittelse mellem individ og samfund, mellem to rum eller tider (f.eks. jord og himmel, her og andetsteds hos Baudelaire, Rilkes »beide Reichen«, nutid og fremtid, etc.), i jeget, mellem sprog eller drøm eller digt og virkelighed, mellem konstruktion og mening. Denne mangfoldighed af splittelser udspringer uden tvivl oprindeligt af digterens relativt afmægtige position som den dominerede fraktion af de dominerende – de har ikke magt som de har agt – og forsøget på at overvinde denne kulturens afmagt ved en forestilling om en syntese af kultur og samfundsmæssig praksis (som hos surrealisternes). Men gennem udviklingen i den digteriske autonomi er dette tankeskema i stigende grad blevet selvstændiggjort og abstrakt, idet det appliceres på problemer, som intet har med dets genese at gøre (f.eks. en sproglig eller formel problematik). Gennem denne løsrivelse fra dets oprindelse bliver det til et specifikt træk ved én mulig form for digtning, i hvilken det ikke længere kan siges at betegne denne sociale relation, selv om bevarelsen af dette træk muligvis er afhængigt af digternes uændrede position siden romantikken, idet en ændret position kunne have medført nye tankeskemaer. Eksemplet kan illustrere, at tankeskemaer på den ene side kan relateres til sociale positioner og på den anden side har en betydelig uafhængighed, således at man ikke kan foretage koblingen mellem social position og positionering med tankeskemaet som mediering uden også at medtænke den historiske konstitution af disse, samt de historiske betingelser for deres reproduktion.

Man kan også foretage rekonstruktioner af tankeskemaer som de principper, der strukturerer oppositionen mellem positioner³². Et fiktivt eksempel: i

romanuniverset i Musils *Der Mann ohne Eigenschaften* finder man en række kondenserede klassifikationskategorier, som Musil tydeligvis relaterer til de klassificerendes sociale positioner: repræsentanten for statsmagten, grev Leinsdorf, taler om »Besitz und Bildung«, den kultiverede industrimagnat Arnheim om »Geschäft und Geist«, kirken om »Fleisch und Geist« og den kultiverede matematiker Ulrich om »Genauigkeit und Seele«. Disse klassifikationskategorier, der har en vis praktisk lighed, udtrykker forskellige legitimationsinteresser: hvor staten forsøger at legitimere sin magt ved at støtte sig på både besiddelse og dannelse (skønt det er klart i romanen, at besiddelsen vejer tungest), forsøger industrien at legitimere sin magt ved at tilføje ånden til forretningslogikken, mens kirken forsøger at legitimere åndelighedens forrang for det materielle gennem modsætningspar som det timelige vs. det evige, det dennesidige vs. det hinsidige, og Ulrich forsøger at legitimere åndsproduktionen gennem dens forvandling til praksis, idet han søger at syntetisere to åndsformer, nemlig viden og tro, der følges af mængder af andre modstillinger, som strukturerer forskellige områder (dag/nat, vågen/drøm, virkelighed/litteratur, entydig sandhed/lignelse).

Pointen ved en sådan beskrivelse (her brutalt forkortet til det essentielle) er, at disse forskellige konstruktionsprincipper indgår i en strid om retten til den legitime konstruktion af virkeligheden. Det er således sandheden om virkeligheden, der er genstand for strid. Derfor kan de forskellige principper ikke reduceres til hinanden, eftersom de er funderet i forskellige perspektiver og angår forskellige områder, skønt de i et vist omfang overlapper hinanden. Man må derfor indskrænke sig til at relatere klassifikationskategorierne til den perspektiviske position, som de fungerer i, da selv en neutral og »videnskabelig« reformulering af dem i ét nyt system af klassifikationskategorier ville være at tage stilling i striden om sandheden. Den sociologiske position, ud fra hvilken rekonstruktionen af relationer mellem perspektiv og klassifikationskategorier foretages, må da i det foreliggende tilfælde medtænkes i rekonstruktionen som et perspektiv blandt de andre. Så vidt jeg kan se, medfører det en performativ selvmodsigelse, idet konstruktionen af perspektivernes system foretages ud fra ét af perspektivernes klassifikationskategorier, der således sættes som de klassifikationskategorier, der kan objektivere de andre som sådanne, hvorved det implicit hævdes, at de har en højere grad af gyldighed. Men spørgsmålet er, om ikke denne performative selvmodsigelse er mere vidensproduktiv og giver en højere grad af transparens end nogen anden kendt metode, således at den alligevel ud fra et pragmatisk, videnskabeligt synspunkt er at foretrække for uvidenheden om dette problem.

At anvende Bourdieu

Bourdieu formulerer sin fordring på en overvindelse af skellet mellem intern og ekstern litteraturanalyse temmelig skarpt: »Alle modsætningerne mellem det interne og det eksterne, mellem hermeneutik og sociologi, mellem tekst og kontekst er fuldkommen fiktive; de er beregnet til at retfærdiggøre sekteriske afvisninger, ubevidste fordomme (specielt aristokratismen hos *lectores*, som ikke vil besmudse deres hænder ved at undersøge producenterne sociologisk) eller ganske enkelt en søgen efter den mindst krævende metode.«³³ Man kan her spørge om Bourdieu selv opfylder denne fordring. Svaret er et tøvende »njah«. På den ene side giver han fyldestgørende beskrivelser af internt litterære elementer som indsatser i det litterære felts sociale stridigheder; de litterære form- og indholdselementer er således også sociale, altså så at sige både interne og eksterne. På den anden side er disse elementer temmelig grove bestemmelser, der ikke synes at tillade en fyldestgørende redegørelse for et enkelt værks hele kompleksitet; nærlæsning bliver der ikke tale om. Imidlertid er der på den ene side heller ikke noget i Bourdieus teori, som forhindrer, at man kan supplere den sociologiske, grove redegørelse med en detaljeret nærlæsning. Men på den anden side er det også for mig svært at se, hvordan man inden for Bourdieus teoretiske horisont skulle kunne konstruere et objekt, i hvilket det ville være relevant at foretage en nærlæsning – dog med undtagelse af f.eks. hans analyse af Flauberts *L'Education sentimentale*, i hvilken romanens sociale univers kan beskrives som en variant af det univers, som Flaubert selv forholdt sig til ved at skrive bogen.³⁴ Spørgsmålet er, om man kan generalisere denne model for en reflektiv analyse, altså en analyse i hvilken de indholds- og formmæssige elementer i teksten kan relateres til forfatterens positionering på det litterære felt, således at feltets sociale struktur genfindes i en mere eller mindre sublimeret form i værket. Det tvivler jeg sandt at sige på, eftersom det ikke er alle tekster, der (bevidst eller ubevidst) er skrevet ud fra et sådant program. Imidlertid behøver man ikke af den grund at fortvivle, hvis man ønsker at anvende Bourdieu, idet man – lettere sagt end gjort – formentlig kunne udarbejde den strategi for en mere detaljeret værkanalyse, som Bourdieu mangler at gøre rede for.³⁵

Men bortset fra disse forbehold viser det sig også at være vanskeligt at anvende Bourdieus metode til praktiske analyser, dels fordi det ikke altid er umiddelbart indlysende, hvordan man anvender hans abstrakte begreber på konkrete forhold, dels fordi metoden fordrer et kolossalt arbejde. Selv det at give et eksempel på, hvad man kunne gøre i praksis, ville føre for vidt her. Hvad enten man analyserer felter, grupper eller enkelte forfatterskaber er der imidlertid et par ting, man kan holde sig for øje. For det første, at Bourdieus begre-

ber ikke skal anvendes mekanisk («hvor er feltet?»), men snarere tjener som måder at strukturere den overvældende mængde information, som metoden implicit fordrer, at man gør sig bekendt med. Et begreb som »felt« tjener således mest til at erindre om, at forfattere eller forfattergrupper ikke eksisterer i isolation, men eksplicit eller implicit forholder sig til deres litterære omgivelser; man vil således kun sjældent finde eksplicitte undsigelser af det brede markedes litteratur hos det smalle markedes forfattere, men relationen er ikke desto mindre vigtig, eftersom den tvinger forfatterne ved det smalle markedes pol til systematisk at undgå visse litterære muligheder (temaer, universer, former) og omvendt. For det andet, at metoden som sagt fordrer et overordentligt omfattende historisk kendskab til det objekt, man vil analysere, d.v.s. en viden om debatter, polemikker, omgangskredse, tænke måder, værdien af stil- og formtræk, strategier, karrierer, institutioner, tidsskrifter, forlag, relationer til andre felter, f.eks. intellektuelle, filosofiske, politiske, etc. – med større eller mindre vægt på det ene eller det andet alt efter objektets art. Man vil da ofte fare vild i labyrinten af konkrete detaljer og de stadigt skiftende konstellationer af positioner og differentielle træk; man vil opdage, at de mindste detaljer rejser principielle spørgsmål af teoretisk interesse, og man bliver gang på gang overrasket og må revidere sine hypoteser, fordi virkeligheden aldrig er »det man kunne tro, men altid det man burde have tænkt«, som Bachelard siger. Men det er også her, at spørgsmålene hører op med at være abstrakte og begynder at blive præcise, d.v.s. til at besvare, det er her, man har mulighed for at producere ny viden, der er funderet i andet end ren spekulation.

Noter

1. At metoden også kan bruges på filosofiske emner demonstreres af Bourdieu i *L'Ontologie politique de Martin Heidegger*, Paris 1988, af Anna Boschetti i *Sartre et les Temps Modernes*, Paris 1985 og af Louis Pinto i *Les philosophes entre le lycée et l'avant-garde*, Paris 1987.
2. Michel Foucault: »La vie: l'expérience et la science«, in *Revue de métaphysique et de morale*, nr. 1, januar-marts 1985, s. 4; alle oversættelser fra fransk er mine egne. Om Bourdieus relation til denne franske videnskabshistoriske tradition kan man læse i Donald Broady: *Sociologi og epistemologi. Om Pierre Bourdieus författerskab och den historiska epistemologien* 1990, 2. udgave 1991.
3. Jf. interviewet »Fieldwork in philosophy« i Pierre Bourdieu: *Choses dites*, Paris 1987, p.15.
4. Jf. Pierre Bourdieu & Loïc J.D. Wacquant: *Réponses*, Paris 1992, p.98 og Wacquants »Introduction« i samme: »Sur la base d'une ontologie non cartésienne qui se refuse à séparer ou à opposer objet et sujet, intention et cause, matérialité et représentation symbolique, Bourdieu s'efforce de transcender la réduction mutilante de la sociologie soit à une physique objectiviste des structures matérielles d'une

part, soit à une phénoménologie constructiviste des formes cognitives de l'autre, au moyen d'un structuralisme génétique capable de les englober l'une et l'autre», p. 15.

5. Se Pierre Bourdieu: *Le Sens pratique*, Paris 1980, særligt pp.43-244, artiklen »De tre former for teoretisk viden« in Pierre Bourdieu: *Centrale tekster inden for sociologi og kulturteori*, Kbh. 1994 og Staff Callewaert: *Kultur, pædagogik og videnskab. Om Pierre Bourdieus habitusbegreb og praktikteori*, Kbh. 1992.
6. Pierre Bourdieu & Loïc J.D. Wacquant: *Réponses*, Paris 1992, p. 209.
7. *Homo academicus*. Paris 1984, p.155.
8. Pierre Bourdieu: *Les Règles de l'art*, Paris 1992, p.272. Bourdieu indrømmer andetsteds en vis affinitet til denne anti-institutionelle strømning: »Givet min løbebane og min position kan jeg ikke benægte at jeg har del i denne anti-institutionelle stemning« (*Réponses*, p.46) – men han forvalter denne institutionskritik på en anden måde: hans overgang til sociologien kan således siges at være en anden måde at bryde med filosofien på end Foucaults og Derridas, ligesom han mere entydigt har satsset på en videnskabelig legitimation af sit projekt. Og det med et vist held: i et interview i *Le Monde* (7. december 1993) i anledning af tildelingen af CNRS' guldmedalje hævder han, at hans arbejde altid har været understøttet af »les scientifiques«.
9. Roland Barthes: *Leçon*, Paris 1978, p.7.
10. Alain Robbe-Grillet: *Le Derniers jours du Corinthe*, Paris 1994, p.222.
11. Pierre Bourdieu & Loïc J. D. Wacquant: *Réponses*, op.cit., p.71.
12. Op.cit., p.72.
13. Jf. Ghassan Hage, der i en artikellang anmeldelse, »Pierre Bourdieu in the Nineties. Between the Church and the Atelier« (in *Theory and Society*, vol. 23, nr.2, juni 1994), skriver, at Bourdieus værker »should invite a qualitatively different kind of appropriation that privileges usage over contemplation«, p.433.
14. Se Pierre Bourdieu: *Les Règles de l'art. Genèse et structure du champ littéraire*, Paris 1992, artiklen »Le champ littéraire« (in *Actes de la recherche en sciences sociales*, nr.89, 1991) og den korte introduktion i forelæsningsform »Pour une science des oeuvres« i Pierre Bourdieu: *Raisons pratiques*, Paris 1994). På engelsk findes endnu en version i Pierre Bourdieu: *The Field of Cultural Production. Essays on Art and Literature*. Cambridge 1993. Man kan endvidere læse Flaubert-specialisten Pierre-Marc de Biasis interview med Bourdieu, »Tout est social!«, in *Le Magazine littéraire* nr. 303, november 1992. Bourdieu har også ytret sig mere normativt om kunst i samtaler med den tysk-amerikanske kunstner Hans Haacke, gengivet i *Libre-échange*, Paris 1994.
15. Se *Les Règles de l'art*, op.cit., pp.271-288.
16. En anden variant af den eksterne analyse er den positivistiske biografiske (Sainte-Beuve, Taine, Scherer, etc.), som Bourdieu ligner derved, at han forbinder biografi og værk (til forskel fra de interne analyser), og at han inspireres af et videnskabeligt ideal (til forskel fra diverse varianter af hermeneutik). Men biografi og værk er i den positivistiske biografisme og hos Bourdieu noget højest forskelligt, ligesom videnskabsidealene er det. At sige at Bourdieu fortsætter denne tradition svarer omtrent til at hævde, at Niels Bohr fortsatte Aristoteles' fysik, hvilket på sin vis ikke er forkert; det siger bare ikke så forfærdelig meget.
17. Bourdieu henviser til Foucaults artikel »Réponse au cercle d'épéïtmologie«, in *Cahiers de l'analyse* nr. 9, sommer 1968.
18. Jf. Rémy Ponton: »Naissance du roman psychologique«, in *Actes de la recherche*

en sciences sociales nr. 4, 1975.

19. Jf. skemaet i Bourdieus *La distinction. Critique sociale du jugement*, Paris 1979, p.140 f.
20. Et eksempel på en feltanalyse (af den billedkunstneriske avantgardes felt i Frankrig fra 60'erne til 80'erne), der fører til konstruktionen af positionerne med diverse metoder, er Annie Vergers artikel »Le champ des avant-gardes« in *Actes de la recherche en sciences sociales* nr. 88, juni 1991.
21. Jf. Denis Saint-Jacques & Alain Viala: »A propos du champ littéraire«, in *Annales* nr. 2, marts-april 1994, og Alain Viala: *Naissance de l'écrivain. Sociologie de la littérature à l'âge classique*, Paris 1985.
22. Man kan tilføje, at den opløsning af skellet mellem det smalle og det brede marked, som bl.a. postmodernister har hævdet for nutiden, ved nærmere eftersyn mere ligner etableringen af en specifik genre mellem det kulturelt esoteriske og populære, en kommerciel avantgarde. Perceptionen af denne genre som noget nyt forudsætter imidlertid, at litteraturproduktionen fortsat er struktureret over modsætning mellem autonomi og heteronomi, hvilket forekommer mig ubetvivleligt. Mulighedsbetingelserne for denne nye genre eller position er formentlig ændringer i forlagsfeltets struktur (stigende koncentration, specielt internationalt), en stigende magt til kulturjournalistikken på bekostning af en autonom litteraturkritik og ændringer i sammensætningen af publikum (f.eks. et stigende antal universitetsuddannede uden arvet kulturel kapital). Dette er dog kun en mulig analyse, som kræver nærmere efterforskning; at drage en grænse mellem den »sande« avantgarde og den kommercielle (d.v.s. »falske«) avantgarde er at tage stilling til det, der strides om i feltet, hvilket ikke er en opgave for den bourdieuske værkvidenskab.
23. Hvis man finder dette banalt, kan man spørge sig, hvorfor den første analyse af Baudelaires forhold til de poetiske positioneringer, som han videreførte og modarbejdede i sit tidlige forfatterskab, først har set dagens lys for nylig (se Graham Robb: *La poésie de Baudelaire et la poésie française 1838-1852*, Paris 1993).
24. Se *Les Règles de l'art*, op.cit., pp.140-147.
25. *Les Règles de l'art*, op.cit., p. 400 f. Bourdieu foreslår andetsteds i samme bog (p. 126), at et »ret indiskutabelt kriterium for værdien af kunstværker« kunne være »investeringen i værket, som kan måles som arbejdsmængde, som ofre af alle arter, ikke mindst tid, der dermed også hænger sammen med uafhængigheden i forhold til de kræfter og tvangsmekanismer, som findes uden for feltet, eller værre endnu inde i feltet, eksempelvis som modens forførelse eller den etiske eller logiske konformismes pression«.
26. Maurice Nadeau: *Le Roman français depuis la guerre*, Paris 1970, p..135.
27. Jf. Anna Boschetti: *Sartre et Les Temps Modernes*, op.cit., p.64 f. Sartres artikel, oprindeligt publiceret i *La Nouvelle revue française*, findes i *Situations I*.
28. Jf. Sarrautes, Simons, Butors og Robbe-Grilletes underskrifter på »Le Manifeste des 121« (1960), der gik ind for retten til at nægte deltagelse i Alger-krigen. Husarerne befandt sig næsten alle i »le camp de l'Algérie française«, jfr. Michel Winock: *Chronique des années soixante*, Paris 1987, p.71.
29. Sarraute er født i 1900 i Rusland som barn af en kemiker og fabrikant og en børnebogsforfatter; de blev skilt og Sarraute flyttede til Frankrig med faderen. Hun blev advokat (indtil hun i 1939 gik over til litteraturen) og gift med en velhavende advokat; de bor i et af de fornemste kvarterer i Paris. Butor er docteur ès lettres og har undervist ved talrige universiteter i Frankrig og andetsteds, særligt Genève (1975-1991).

30. Loïc J. D. Wacquant: »Introduction«, in *Réponses*, op.cit., p.20.
31. Først publiceret i *l'Année sociologique*, vol. VI, 1901-2 Paris 1903, på engelsk i bogform med titlen *Primitive Classification*, London 1963. En nyere fransk udgave er det endnu ikke lykkedes mig at finde.
32. Et meget overbevisende eksempel er Louis Pintos analyse »L'émot, le mot, le moi« (in *Actes de la recherche en sciences sociales* nr. 88, juni 1991), der behandler klassifikationskategorierne i billedkunstbetragtning gennem en analyse af en artikelserie, »Le musée égoïste«, i *Le Nouvel Observateur*.
33. Pierre Bourdieu: *Choses dites* Paris 1987, p.176. Man forstår måske ud fra dette citat, hvorfor Bourdieu ikke ligefrem er elsket blandt litterater.
34. Se *Les Règles de l'art*, op.cit., pp.19-62.
35. Toril Moi har givet en introduktion til en feministisk litteraturvidenskabelig anvendelse af Bourdieu i artiklen »Appropriating Bourdieu. Feminist Theory and Pierre Bourdieu's Sociology of Culture« in *New Literary History* nr. 4, efterår 1991. Derudover kan man finde det beklageligt, at kritikken af Bourdieu ikke er bedre end den er; se f.eks. Luc Ferry & Alain Renaut: *La pensée 68. Essai sur l'anti-humanisme contemporain* Paris 1985. Bruno Péquignot: *Pour une sociologie esthétique* Paris 1993, specielt pp.169-183), *Cahiers du LASA* nr. 12-13: »Lectures de Pierre Bourdieu«, 1992, og Richard Jenkins: *Pierre Bourdieu* London 1992.